

ΠΡΟΣΩΠΟ ΚΑΙ ΥΠΟΚΕΙΜΕΝΟ

Το **πρόσωπο** και το **υποκείμενο** ως νομικές και ηθικές έννοιες είναι αλληλένδετες. Στη φιλοσοφία κατονομάζεται ο άνθρωπος, ως **υποκείμενο**, που διαθέτει μια **ενική ταυτότητα** και μια **αξιοπρέπεια**, οι οποίες θα πρέπει να γίνουν **απολύτως σεβαστές**.

Υποκείμενο, κατά την κλασική οντολογία, είναι αυτό που υπόκειται [λατινικό *subiectum*], ύλη, γενικά, των όντων.

Αντικείμενο είναι κάθε τι που αντίκειται στο πρόσωπο, το οποίο ως υποκείμενο γνωρίζει.

Κατά τους νεότερους χρόνους το υποκείμενο αντιπαράθεται προς στα πράγματα του εξωτερικού κόσμου. Με αυτό τον τρόπο, **το εγώ του ανθρώπου**, η **συνείδησή του**, θεωρείται η ενοποιημένη αρχή όλων των πνευματικών ενεργημάτων.

Το αντικείμενο, αντίθετα, θεωρείται ο παθητικός δέκτης των ανθρώπινων ενεργειών. Υπάρχει αλληλοεπίδραση υποκειμένου και αντικειμένων.

Πίσω από τα πράγματα υπάρχει **ένα πράγμα που σκέπτεται**. Το περίφημο «*cogito ergo sum*» του Καρτέσιου εκφράζει με εμβληματικό τρόπο τούτη τη μυθοπλασία. **Εκλαμβάνουμε τη λέξη εγώ ως αμετάβλητο και δη αθάνατο υπόστρωμα σκέψεων**. Με αυτό το **τέχνασμα επινοήθηκε το υποκείμενο το εγώ**. Το υποκείμενο με αυτή την έννοια αναφέρεται σε μια **ανθρώπινη υπόσταση που σκέπτεται**, που προϋποθέτει ότι έχει συνείδηση του εαυτού και του κόσμου. Έτσι το **ανθρώπινο εγώ** μετατράπηκε σε **βάθρο και θεμέλιο**, πάνω στο οποίο στηρίχθηκε **ολόκληρο το οικοδόμημα των αληθειών και των πρακτικών**. **Ήτοι η ιδιότητα του να είναι κάτι υποκείμενο [υποκειμενικότητα] καθιερώθηκε ως αρχή και αξία**.

Ο **ανθρωπισμός**, ως συστατικό στοιχείο της νεωτερικότητας εστιάστηκε στη διπλή ικανότητα του ανθρώπου να διαθέτει **συνείδηση** του εαυτού του [αυτοστοχασμός] και **να θεμελιώνει το πεπρωμένο του [αυτοθεμελίωση]**. Αυτές οι δυο διαστάσεις όρισαν την κλασική έννοια της υποκειμενικότητας, δηλαδή να είναι κανείς **συνειδητός και υπεύθυνος δημιουργός των σκέψεων και των έργων του**.

Με την παραδοχή του **cogito** [σκέφτομαι, αμφιβάλλω, νοώ, βεβαιώνω, αρνούμαι θέλω, δεν θέλω, φαντάζομαι, επιθυμώ, αισθάνομαι] τα νεότερα χρόνια, συνιστά μια πραγματικότητα που διαπερνάται απ' άκρου σε άκρο από την **κυριαρχία του ανθρώπου, ως υποκειμένου= αρχή και αξία**. Πράγματι η νεωτερικότητα* χαρακτηρίζεται από την **«απογύμνωση των θεών»** [Χάιντεγκερ], ή την αποθέωση με νιτσεϊκούς όρους, στον **«θάνατο του Θεού»** ή στην **«απομάγευση του Κόσμου»**[Βέμπερ].

Με την εμφάνιση του ανθρώπου ως **υποκείμενο**: Ό,τι αποτελούσε στην αρχαιότητα και ακόμη κατά την μεσαιωνική εποχή **«τόπο του Θεού»** μετατρέπεται, κατά την νεωτερικότητα, σε **«τόπο του ανθρώπου»**. Τούτο σημαίνει ότι ο άνθρωπος διεκδικεί για τον εαυτό του την **παντογνωσία**. Τουτέστιν τίποτε δεν ξεφεύγει από την προγραμματισμένη κατάκτηση από τις επιστήμες, που επιχειρούν όλο και περισσότερο να καταλάβουν την ολότητα του γνωστικού πεδίου σε βάρος της **φιλοσοφίας**, η οποία απλά οδηγείται σε μια απλή θεωρητικοποίηση. **Με την τεχνικο-επιστήμη ο άνθρωπος ως υποκείμενο διεκδικεί την παντοδυναμία, που αποτελούσε μέχρι πρότινος ίδιον του Θεού**. Παρουσιάζεται ως **«αφέντης του όντος»**.

Και όμως, αυτή η αντίληψη έχει κατακερματισθεί μέσα σε πολλές συζητήσεις. Πως μπορεί να αγνοηθεί η **περατότητα της ανθρώπινης ύπαρξης!** Με τη διαπίστωση του ασυνειδήτου χώρου του ανθρώπου τίθεται μεγάλο ερωτηματικό για τη σύνδεση **συνειδήσεως και ασυνειδήτου**. Παράλληλα δεν μπορεί να αγνοηθεί το **κοινωνικό ασυνείδητο**, που ξεφεύγει από κάθε προσωπικό έλεγχο. **Γνωρίζει ο άνθρωπος ότι έχει ριχθεί σε έναν κόσμο, που δεν είναι δικό του δημιούργημα**. Που σημαίνει, απλά, ότι ο άνθρωπος βρέθηκε μπροστά στην **τραγικότητά του, βίωσε δηλαδή, την περατότητά του**.

Άρα, ο άνθρωπος βρέθηκε μπροστά σε ένα ρήγμα μεταξύ του υποκειμένου και σε μια ανικανότητα να βρει μια απόλυτη εικόνα για τον εαυτό του **την ταυτότητα του**, που τελικά φαντάζει σαν μια απλή **αυταπάτη**.

Ειλικρινά αυτά τα παράδοξα μας οδηγούν να σκεφθούμε ότι δεν είμαι αυτό που είμαι ή δεν είμαι αυτό που νομίζω ότι είμαι. Πως είναι, κοντολογίς, δυνατόν ο άνθρωπος ως υποκείμενο να θεμελιώνει όλες τις αλήθειες, ενώ ταυτόχρονα δεν μπορεί να προσδιορίσει απόλυτα την ταυτότητά του;

Όπως ήδη έχει επιστημονικά διαπιστώσει ο ίδιος ο άνθρωπος τα όρια είναι πεπερασμένα, πως είναι δυνατόν να τον τοποθετήσει ως θεμέλιο και αξία των πάντων, όταν ο υποδουλωμένος κόσμος αρνείται κάθε δυνατότητα και κάθε δικαίωμα να αποτελεί θεμέλιο των σκέψεών του και των πράξεών του.

Δεν είναι όμως δυνατό να απαλειφθεί τελείως η έννοια του υποκειμένου, ως πρόσωπο.

Πρόσωπο [πρόσβλεψη στα μάτια του άλλου]. Από αρχαιοτάτων χρόνων η ουσιαστική φύση ενός προσώπου αναγνωριζόταν, ως μοναδική υπόσταση της φύσης, που είναι **προικισμένη με λογική**. Το πρόσωπο, ως φορέας αξιών σημαίνει μια αόρατη, μοναδική και, συνεπώς, **ανεπανάληπτη ενότητα της ανθρώπινης ύπαρξης**.

Υποδηλώνει μια ζωντανή ενότητα, η οποία ενσωματώνει ένα ολοκληρωμένο όλο και δεν αποσυντίθεται κατά τη διάρκεια της ζωής. Σημαίνει επίσης την επίσης, ατομική, ζωντανή σωματική και ψυχική βάση του ανθρώπου, ως όντος.

Άρα, η παραίτηση από την έννοια υποκειμένου-προσώπου είναι ανέφικτη, καθόσον θα επιφέρει κλονισμό των αξιών του ανθρωπισμού [συνείδηση, αυτοκυριαρχία, βούληση, αυτοθεμελίωση] με τις οποίες συνδέεται η ιδέα του υποκειμένου.

Η ιδέα του υποκειμένου-προσώπου είναι στενά συνδεδεμένη με τη δημοκρατική ιδέα. Το ιδεώδες, δηλαδή, μιας πολιτείας στο πλαίσιο της οποίας οι πολίτες θεσπίζουν οι ίδιοι τους νόμους στους οποίους υπακούουν. Έχουν **αυτονομία**, δηλαδή. **Ανθρωπινότητα και υποκειμενικότητα είναι συνυφασμένες έννοιες. Η ηθική εμπειρία δεν έχει νόημα, χωρίς την ευθύνη των πράξεών μας, που προϋποθέτει την ύπαρξη ενός υποκειμένου-προσώπου.**

Ίσως να διερωτηθούμε υπάρχει δυνατότητα να έχουμε μια **διαφανή εικόνα του εαυτού μας** και να τον θεωρήσουμε αποκλειστικά υπεύθυνο στη σημερινή εποχή, μέσα σε μια τυραννία των ΜΜΕ και κάτω από την ανελέητη επιρροή της κουλτούρας μας! **Ποια είναι η ευθύνη μας για την ανάδειξη της ταυτότητάς μας και την αυτοκυριαρχία μας.**

Γι' αυτό φαίνεται ότι το θέμα του υποκειμένου-προσώπου είναι ένα **διαρκές πρόταγμα**, καθόσον θα πρέπει να συνεξετάζονται διαρκώς οι επιλογές και οι αποφάσεις του υποκειμένου, ως μη **απόλυτα αποσπασμένου από τις ποικίλες επιρροές του ασυνειδήτου** του και του περιβάλλοντος, επηρεασμένου από τις ιστορικές εξελίξεις, αλλά και από το ό,τι η **αυτονομία του επιβάλλει, την ευθύνη των πράξεών του.**

Κοντολογίς, θα πρέπει πάντοτε να συνεξετάζονται η συνειδητότητα, το ασυνείδητο, η αυτοσυνειδησία και οι σχέσεις με τους άλλους... Ένα διαρκές πρόταγμα.

Η παραίτηση από την έννοια του υποκειμένου θα επιφέρει κλονισμό των αξιών του ανθρωπισμού, όπως συνείδησης, αυτοκυριαρχίας, βούλησης, αυτοθεμελίωσης κ.ο.κ.

Εκτιμάται, πλέον, ότι μόνον η Ολιστική δια βίου Παιδεία είναι σε θέση να δημιουργήσει έναν Άνθρωπο, ως Πρόσωπο, καθόσον η κυριαρχούσα σήμερα τάση εξειδικευμένης εκπαίδευσης, παρά το ότι με τα δεδομένα της τεχνικής ανάπτυξης και επιστημών, είναι **απόλυτα απαραίτητη και διευκολύνει τη γνώση**, εντούτοις είναι εξίσου **απόλυτα απαραίτητη η Ολιστική δια βίου παιδεία, που έχει, ως απώτερο σκοπό την καλλιέργεια αυτού τούτου του «είναι» του ανθρώπου, ώστε να καταστεί Άνθρωπος Πρόσωπο!**

Δημήτρης Μπάκας
31 Οκτ. 2025